

УДК 330.3

Є. О. Помилуйко,
здобувач кафедри економічної теорії та прикладної економіки,
Полтавський університет економіки і торгівлі

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена визначенню сутності реальної національної амортизаційної політики. Автор аналізує амортизаційну політику на макро і мікро рівні, її вплив на економічний розвиток України. Зроблено висновки, що сучасна концепція амортизаційної політики направлена на створення умов інноваційного оновлення основного капіталу для переходу до сервісно-технологічної економіки, а на практиці діє консервативний механізм амортизаційної політики.

Article is devoted to defining the essence of the real depreciation of the national policy. The author analyzes the depreciation policy at the macro and micro level, the government amortization policy its impact on economic development of Ukraine. It is concluded that the modern concept of depreciation policy aimed at creating conditions for innovation of capital to move to service-technology economy, and in practice has a mechanism conservative depreciation policy.

Вступ. Розвиток країни певною мірою залежить від чіткої економічної політики де головною складовою є амортизаційна політика. Формування і реалізацію амортизаційної політики неможливо здійснити без аналізу створення національної амортизаційної системи. Амортизаційна політика виступає, як найпотужніший важіль регулювання економіки країни і стимулювання її розвитку, як на мікро так і на макрорівні.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день визначенню сутності амортизаційної політики та її впливу на економіку держави присвячено велика кількість праць вітчизняних та зарубіжних вчених зокрема Н. Хмельовський, П. Орлов, С. Орлов, А. Никітін, М. Степанов, П. Тальміна. Однак існує необхідність визначити сутність національної амортизаційної політики та системи з існуючими нормами амортизації, гнучкими методами її нарахування, цільовим використанням амортизаційних засобів, що дозволило б реалізовувати національні пріоритети. В чому полягає і на чому базується амортизаційна політика на макро і мікрорівні.

Тому метою нашої статті є визначення особливостей амортизаційної політики та функціонування її на різних рівнях управління.

Викладення основного матеріалу. В умовах будь-якої форми господарювання, включаючи ринкову держава формує концепцію реалізації амортизаційної політики. На основі амортизаційної політики держави кожне підприємство розробляє і реалізує власну амортизаційну політику. Вона базується на встановлених державою принципах, методах і нормах амортизаційних відрахувань (термінах корисного використання). Разом з тим, кожне підприємство має можливість адаптації загальних державних принципів до конкретних умов господарювання. Таким чином, амортизаційна політика підприємства в тій чи іншій мірі відображає державну амортизаційну політику, що проводиться на різних етапах його економічного розвитку[1, с.133].

Амортизаційна політика, як будь-яка політика має свою стратегію і тактику. Стратегія амортизаційної політики сполучає в собі цілі і методи довгострокового характеру і направлена на ліквідацію причин, що породили недоліки в процесі відшкодування і відтворення основного капіталу. Мета амортизаційної стратегії полягає в тому, щоб змінити темпи і спрямування інвестиційного процесу в економіці і вивести її на траєкторію довгострокового економічного зростання, причому досягнення цього можливо тільки шляхом структурно – технологічної перебудови промислового виробництва, за рахунок селективного підходу до галузей і напрямом в них засобів, накопичених за допомогою амортизації[1].

Амортизаційна політика є складовою частиною системи зовнішнього керування відтворення зношених основних засобів підприємства. Вона визначає рівень індивідуалізації й можливість внутрішньої варіативності амортизаційної політики окремого підприємства впродовж багатьох років амортизаційна політика залишається найслабкішою ланкою економічної політики усіх без винятку урядів незалежної України, оскільки сформована ними амортизаційна система не виконує своєї головної функції – не створює зацікавленості підприємств до оновлення основних засобів, впровадження наукових розробок та новітніх технологій у виробництво[9].

Отже амортизаційну політику можна визначити не тільки, як комплекс мір і ліній дії держави у сфері відтворення основного капіталу, але і як відносини між господарюючими суб'єктами в процесі формування умов здійснення відтворювального процесу шляхом визначення норм амортизації, способу перенесення вартості основного капіталу на виробничий продукт, формування, розподіл і використання засобів амортизації з метою задоволення потреб економіки в основному капіталі.

Розглянемо амортизаційну політику на макрорівні, яка приводить в дію певні важелі, що впливають на ступінь оновлення основного капіталу, та прискорення НТП, створює сприятливий інвестиційний клімат в країні, вдосконалює податкову систему. Основними елементами амортизаційної політики на макрорівні, є:

- Розробка економічно доцільних термінів корисного використання основного капіталу. Термін корисної служби основного капіталу повинен враховувати передбачуваний фізичний і моральний знос, очікуваний об'єм використання основного капіталу, юридичні та інші обмеження на його використання.
- Реалізація ефективних механізмів нарахування амортизації. Використання найбільш сприятливого і оптимального варіанту нарахування амортизації виходячи з цілей і завдань розвитку національної економіки.
- Створення умов, що забезпечують цільове використання амортизаційних відрахувань. Використання постійного джерела фінансування відтворення у вигляді амортизаційних відрахувань з найвищою віддачею і створення на державному рівні сприятливих умов для реалізації цього завдання (поліпшення інвестиційного клімату, захист основного капіталу від дії негативних економічних явищ та ін.).
- Податкове стимулювання, прискорення оновлення основного капіталу. Можливість варіювання методами нарахування амортизації і регулювання величини прибутку і податків на прибуток і майно, залежно від фінансового стану господарського суб'єкта.
- Методичне керівництво розробкою і реалізацією амортизаційної політики. Підготовка пакету нормативно-правової документації, керівництво процесами впровадження нових методів нарахування амортизації, обліку і складання звітності на державному, регіональному і місцевому рівнях управління.
- Моніторинг реалізації амортизаційної політики держави. Отримання відомостей, необхідних для оцінки амортизаційної політики, що проводиться,

узагальнення і підготовка звітних матеріалів і пропозицій по її вдосконаленню.

При здійсненні амортизаційної політики на мікрорівні йде процес оновлення активної частини основного капіталу і підвищується технічний рівень виробництва. Все це, у свою чергу, створює достатні передумови для зниження собівартості продукції і максимізації прибутку, які є основними напрямками стійкої діяльності підприємств. Основними складовими елементами амортизаційної політики, на мікрорівні є:

- Оцінка і переоцінка основного капіталу. Проведення переоцінки індексним методом, методом прямого перерахунку (на основі експертних висновків, але в нашій країні на жаль це не створено).

- Визначення термінів корисного використання основного капіталу (з 2011 року в Податковому кодексі України існують обмеження в термінах). Представлення достовірних фактів господарської діяльності підприємств.

- Вибір і обґрунтування методів нарахування амортизації. Застосований метод нарахування амортизації повинен відображати схему роботи підприємств в частині споживання економічних вигод, що отримують від активу.

- Забезпечення цільового використання амортизаційних відрахувань. При цільовому використанні амортизаційні відрахування вкладаються у виробництво і забезпечують дохід на рівні рентабельності власного капіталу, необхідний для відновлення зношеного майна.

- Мінімізація морального і фізичного зносу основного капіталу. Впровадження нової техніки і технологій, вдосконалення ремонтно-експлуатаційного обслуговування, диференціація термінів корисного використання залежно від зносу та ін.

- Вибір найбільш ефективних форм відтворення основного капіталу. Здійснення своєчасного і якісного технічного переозброєння, реконструкції і модернізації виробництва.

Основні елементи амортизаційної політики на макро- і мікро рівнях відображено в систематизованому вигляді на рис. 1.

Рис. 1. Основні елементи амортизаційної політики на макро- мікрорівні

Джерело: розроблено автором

Отже, амортизаційна політика - це управління процесом відтворення основного капіталу, направлене на підвищення технічного рівня виробництва, запобігання надмірному зносу його активної частини, вдосконалення видової, технологічної і вікової структури основного капіталу, нарощування основного капіталу і об'єму випуску продукції, підвищення продуктивності праці і зниження собівартості продукції, максимізацію прибутку і активізацію інвестиційної діяльності підприємств [2].

Створення національної амортизаційної системи з чіткими нормами амортизації, гнучкими методами її нарахування, цільовим використанням засобів амортизації, що дозволило б реалізувати національні пріоритети, безпосередньо залежить від амортизаційної політики держави, предметом якої вона є.

З погляду теорії систем, будь-яка система, у тому числі і амортизаційна повинна володіти п'ятьма базовими властивостями для того, щоб її можна було назвати системою. Такими властивостями є:

1. Наявність мети функціонування;
2. Цілісність і частинність;
3. Наявність зв'язків;
4. Впорядкованість;

5. Наявність інтеграційних якостей [1].

Перша властивість виражається в тому, що будь-яка система має мету свого функціонування, яка визначає концепцію її реалізації. Згідно другій властивості система є цілісною єдиною множиною, яку утворюють, взаємодіючи один з одним сумісні елементи (частини). Взаємодія елементів повинна забезпечувати стійке функціонування системи на заданому інтервалі часу. Третю властивість означає наявність достатньо сильних і тривало діючих взаємних зв'язків між елементами системи. Доречі сила внутрішніх зв'язків повинна бути більше ніж сила зовнішніх зв'язків цих же елементів з іншими елементами, що не входять в дану систему і що відноситься до зовнішнього середовища. Четверта властивість обумовлена об'єктивним існуванням в ній впорядкованого розподілу елементів і зв'язків між ними як в просторі, так і в часі. Способи встановлення зв'язків між елементами і взаємодія між ними підпорядковані певним правилам і законам. П'ята властивість виражається в тому, що в системі може бути досягнута така якість, яка належить системі в цілому і немає ні у одного з елементів окремо (емерджентність).

Таким чином, система - це цілісна впорядкована множина стабільна взаємозв'язаних і таких, що стійко взаємодіють в просторі і в часі елементів що формують її деякі інтеграційні властивості і що функціонують спільно для досягнення певної мети, що стоїть перед даною системою.

Амортизаційну систему можна розглядати на мікро - і макрорівнях, виділяючи підсистему і над системою. Якщо амортизаційну систему розглядати на мікрорівні - підприємства, то це підсистема амортизаційної системи на макрорівні - держави. Необхідність функціонування амортизаційної системи на рівні держави обумовлено тим, що вона є важливою частиною податкової, інвестиційної, інноваційної систем і стимулює або навпаки стримує економічне зростання країни, а так само різних її секторів економіки. У такому разі амортизаційна система, її структура і ступінь відтворення багато в чому залежать від стану економічного організму, в якому вона функціонує.

Таким чином, амортизаційна система є динамічною системою, в якій процеси розглядаються в динаміці під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників тих, що викликають порушення її рівноважного стану.

Для того, щоб виявити особливості сучасної амортизаційної політики, механізм системи амортизації, звернемося до історико-економічного досвіду формування амортизаційної політики в Україні.

Амортизаційна політика колишнього СРСР, відповідно і Україні, була закладена в 20-30 роки минулого століття. На протязі майже 70 років вона кілька разів зазнавала незначні зміни в 1963, 1975 і 1991 роках, як правило, що стосуються перегляду норм амортизаційних відрахувань і переоцінки основного капіталу [5].

Амортизаційна система, яка діяла до 1991 року, мала ряд наступних характерних рис:

- 1) єдині норми амортизаційних відрахувань для всіх господарюючих суб'єктів;
- 2) диференціація норм амортизаційних відрахувань по видах основних фондів (близько 1800 видів) і частково по галузях економіки;
- 3) використання рівномірного методу нарахування амортизації;
- 4) ділення амортизаційного фонду на: амортизаційний фонд на часткове відшкодування основних засобів (фондів) - капітальний ремонт, і амортизаційний фонд на повне відшкодування основних засобів (фондів) - реновація;
- 5) державне регулювання перерозподілу амортизаційних відрахувань на реновацію і перетворення їх в централізовані капітальні вкладення [4].

В економічній літературі дана амортизаційна політика була предметом гострих дискусій. Великі розбіжності викликали принципи побудови норм амортизації, облік морального зносу при визначенні термінів служби основного капіталу, методологія розрахунку амортизації. Прихильники обліку в нормах амортизації морального зносу пропонували скоротити терміни служби основного капіталу вдвічі, що означало збільшення сум амортизаційних відрахувань і відповідно зниження прибутку. Було декілька точок зору по принципах визначення норм: рівномірно зносу, рівномірно часу і навантаженню, по кількості продукції, що випускається, та ін. Ці точки зору носили відбиток свого часу. Амортизаційний період був прийнятий по технічному терміну служби основного капіталу окремо по кожній галузі [7, с.133].

В умови інфляції відбувається зростання номінальних цін окремих видів основного капіталу, а амортизаційні відрахування визначаються від повної первинної вартості, тому встановлена амортизація може опинитися нижче за її економічно обґрунтовану величину. Спотворення вартісних показників основного капіталу, коли його реальна вартість не відповідає фактичній, приводить до недоамортизації і, як наслідок, до невідповідності величини амортизації, що накопичується для здійснення відтворення і вартості нового основного капіталу, призначеного для відшкодування спожитого. Це пов'язано з тим, що процес реального знецінення грошових коштів і подальшого збільшення амортизаційного фонду має деякий розрив в часі, який може приводити до значних відхилень реального об'єму накопичення від потреб відтворення.

Важливим інструментом амортизаційної політики, вживаним з метою протидії знеціненню амортизаційних відрахувань при цінній лібералізації, є переоцінка об'єктів основного капіталу.

Проте при переоцінці основного капіталу не враховано системного впливу на сумарний рівень планованих податків на майно і на прибуток, а також використовуючи індексні методи переоцінки не враховують зниження ринкової вартості технічно відсталих, таких, що простоюють, мало рентабельних виробництв. Окрім цього, методологія переоцінки, була заснована на скоректованій балансовій вартості основного капіталу, що є у розпорядженні підприємства, що не відповідає вимогам ринкової економіки. Це і привело до розриву між величинами амортизації і зносу основного капіталу, скоротивши можливості використання амортизаційних засобів на оновлення основного капіталу.

Висновки. Сутність і функції амортизації проявляють свою дію через низку складових, взаємодія яких становить зміст амортизаційної політики держави. Такими складовими є: норма амортизації та її структура, оцінка і переоцінка основного капіталу, методи нарахування амортизації та порядок використання амортизаційних засобів.

Таким чином механізм національної амортизаційної системи не вписується в рамки виділених нами типів амортизаційних механізмів, оскільки не функціонують дві підсистеми: накопичення амортизаційних засобів і їх цільове використання. Збереження ідеології соціалістичної форми господарювання, економічна криза, ресурсозатратний механізм відтворення, некоректність оцінки і переоцінки основного капіталу, неможливість варіювання методами нарахування амортизації, відсутність ефективного власника не дозволили повною мірою адаптувати позитивний інструментарій амортизації до економічних умов, що змінюються, і нормалізувати відтворення основного капіталу.

Проблема створення економічно обґрунтованої амортизаційної політики є досить актуальною, оскільки раціональне застосування амортизаційної політики на підприємстві є важливою ланкою його фінансового управління. Підприємство завдяки застосуванню інструментів амортизаційної політики може впливати на розмір оподатковуваного прибутку і на величину чистого прибутку та грошовий потік, що залишається у його розпорядженні після оподаткування.

Для досягнення успіху економічних перетворень необхідно переосмислити роль держави в економіці України. Держава, - сама повинна стати гарантом вільної економіки. Її завдання - встановити ринкові правила, а потім забезпечити їх дотримання.

Список використаних джерел

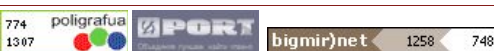
1. Хмельовський Н. Н. Шляхи і методи вдосконалення системи амортизації // Сб. Проблеми вдосконалення системи амортизації (матеріали наукової конференції) – М.: Думка, 1970. – с. 34 – 42.
2. Орлов П., Орлов С. Прискорена амортизація і прискорене зношення основних фондів. // Економіка України, 1999. - № 5.
3. Нікітін А., Степанов М. Податкові пільги, стимулюючі підприємницьку діяльність в розвинених країнах заходу // Світова економіка і міжнародні відносини, 2000. – № 11.
4. Хомин П. Відмінності фінансового і податкового обліку основних засобів, як наслідок неузгодженості звітності // Бухгалтерський облік і аудит, К.: , 2003. – № 9. – С. 24–30.
5. Николенко С. С. Современный капитализм: товарное производство и закон стоимости. - К.: Вища шк., 1991-156с.
6. Податковий кодекс від 2 грудня 2010 року [з змінами, внесеними згідно із Законами N 2856-VI (2856-17) від 23.12.2010, N 3221-VI (3221-17)] від

07.04.2011. – К.: Голос України 2011. – с.541

7. Тальміна П.В. Фінансові важелі підвищення фондівдачі // - М: Фінанси і статистика, 1990.-205с.

8. Бабич Л.М. Актуальні проблеми амортизаційної політики в контексті податкового реформування / Л.М. Бабич // Теорії мікро-макроекономіки : зб. наук. праць проф. викл. складу і аспірантів // Знання України, 2003. – С. 162-167.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"